

Megemlékezés gróf széki Teleki Gézáról, az OMBKE alapító elnökéről*

LIPTAY PÉTER okl. kohómérnök (Salgótarján)

Mielőtt a számunkra legfontosabb Teleki személyiség életének ismertetésébe kezdenék, szabadjon pár percet a sok jeles személyiségből álló Teleki nemzetségre fordítani, legalábbis átfogó megismerésére és néhány jelesebb tagjára. Magyar történelmünkben olyan nagy számban töltöttek be a Telekiek különböző jelentőségű szerepet, hogy erről külön, egész napos konferenciát lehetne rendezni. A nevek felsorolása nélkül a ma leghasználatosabb információforrás, a Wikipedia alapján mintegy 22 személyiség volt olyan kiemelkedő, hogy életükről hosszabb-rövidebb ismertetés elérhető. Néhány név csak emlékeztetőül: *Teleki Mihály* (1634-1690), aki már viselte a széki előnevet is, erdélyi kancellár volt, és I. Lipót 1685-ben emelte grófi rangra. Ő volt egyben a család vagyonának és – mondhatni – a Teleki nemzetségnek megalapozója is, mivel hat fiától és hat lányától ágazhatott szét a Telekiek nemzetségfája.

A leszármazók a történelmi Magyarország különböző területein szereztek birtokot, így előneveik is változtak. Kiemelkedőbbek voltak: *Teleki Domokos*, aki világlátó is volt, s erről több leírást hagyott hátra, *Teleki Blanka* a magyar nőnevelés egyik úttörőjeként maradt ismeretes, *Teleki Gézáról* itt csak annyit, hogy az ő fia volt az a *Teleki Pál*, aki földrajztudós volt, politikus, hazánk miniszterelnöke, aki 1941-ben Jugoszlávia lerohanásakor öngyilkos lett. Még egy *Teleki Gézát* említek meg, *Teleki Pál* fiaként geológus-geográfus volt, és 1944-45-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormányban vallás- és oktatásügyi miniszter, de amikor a szovjet csapatok által megszállt országban egyre nyilvánvalóbbá vált a kommunista hatalom diktatúrája, kalandos körülmények között előbb Bécsbe, majd onnan az Amerikai Egyesült Államokba menekült, ahol a Georgetowni Egyetem meghívására geológus professzorként működött, és ott is halt meg 1983-ban.

Itt talán egy kicsit előreszaladtam, de bevezetőmnek vége, s rátérek *Teleki Géza*, első elnökünk életére. Született 1843. szeptember 28-án Désen, a Teleki nemzetség katolikus ágából. (Dés mai nevén Dej, Kolozs megyében fekszik, Kolozsvártól 57 km-re északkeletre, a középkorban sóbányászati város és -központ volt.) Édesatyja, *Teleki Ede* (1813-1875) életében nem folytatott különösebb tevékenységet, ezért elhunytakor a következővel jellemezték: „Gróf Teleki Ede a nagykiterdésű széki gróf Teleki-nemzetség egyik tiszteletreméltó tagja, az irodalmi működéséről is ismert gr. Teleki Géza

atyja, hazafias szellemű főúr, február hó 14-én halt meg Nagy-Somkuton 62 éves korában.” Édesanyja hallerkeői Haller Matild grófnő volt, aki 1817-1892 között élt, és elhunytakor a következőkkel emlékezett rá a rövid gyászhr: „Özv. gróf Teleki Edéné, született Haller Matild grófnő, Nagy-Somkuton hosszabb betegség után, élete 74-dik, özvegye 17-dik évében elhunyt. A boldogultat több gyermeke gyászolja, köztük gróf Teleki Géza országgyűlési képviselő, a volt belügyminiszter.”

Tehát szüleiről elhunytukkor az volt a legfontosabb megemlékezés, hogy fiuk volt gróf széki Teleki Géza. Őt testvérének akadtam nyomára, csak a neveik születési sorrendben: Gyula (1837), Gizella (1839), Ede (1841), Andor (1847) és Sándor (1850).

Teleki Géza középiskolai tanulmányait Nagybányán, Nagyváradon és Marosvásárhelyt végezte, gazdaságot tanulni a hohenheimi gazdasági akadémiára ment, majd a jogi tanulmányok befejezése után Kóvár vidékén volt tiszteleti jegyző. Kóvár vidéke külön törvényhatóságának feloszlata után Szatmár vármegye közügyeiben vett részt, mint a közigazgatási bizottság tagja. 1875-ben választották meg első ízben országgyűlési képviselőnek, attól fogva hét ízben képviselte szülőhelye kerületét. A szabadelvű párt híve volt, 1889-ben a képviselőház háznagyává választották meg, de csakhamar, midőn Tisza Kálmán a miniszterelnöki széket elfoglalta s a belügyi tárcától megvált, ő lett a Tisza-kabinet belügyminisztere, majd Tisza Kálmánnal együtt ő is kilépett a miniszterségből, s ekkor valóságos belső titkos tanácsossá neveztetett ki. A Magyar Tudományos Akadémia 1899. május 4-én választotta meg az igazgatótanács tagjává.

Magasabb hivatalától megváltván, társadalmi munkásságra szenteli idejét és több tudományos és jótékony egyesület és részvénytársaság élére áll, nevezetesen a *Magyar Történelmi Társulat* elnöke lesz. 1894-től haláláig a *Petőfi Társaság* tiszteletbeli tagja, az árva gyermekeket nevelő *Klotild Budai Szeretetház* és a szegény gyermekek nyári szünidőjének menházairól s üdüléséről gondoskodó egyesület, a *Fehér Kereszt Egyesület* lelencházának előljárója – és még lehet, hogy nem is soroltam fel mindent. Kisebb mértékben működött az irodalom területén és írt egy népszínművet is, amely a budapesti Népszínházban színpadra is került.

Ez időben – egyesületünk létrejöttétől, 1892-től – lett az OMBKE elnöke is. A bányászattal azonban nem egye-

*A gr. Teleki Géza (1843-1913) halálának 100. évfordulója alkalmából az OMBKE 2013. évi küldöttgyűlésén elmondott beszéd szerkesztett változata.

sületünkben került először kapcsolatba. Mint sok Teleki személyiség, ő is szeretett írogatni, és egy kis elbeszélése, illetve helyesebb talán: elmesélése éppen a Bányászati és Kohászati Lapokban jelent meg. „Az én Bergkitlis képem” címmel írta meg, hogyan is közeledett a bányászat-hoz. A „Bergkitli” – felteszem nem közismert bányász szakmabeliek körében sem – bányász-ruha, közelebről bányász-munkaruha, amire én is a kis elbeszélés elolvasásakor jöttem rá. A teljes cikk olvasható az 1902. évi első számban, és ehhez még megjegyzem, hogy ez az egyetlen írása, mely egyesületünk lapjában megjelent.

Maga Teleki Géza így fogalmazott:

„Nagybányától nem egészen 2 óra távolságra laktam, és így természetesen gyakran fordultam mag a kedves bányavárosban, jó társaság volt ott, s én jól éreztem magam benne, báloztunk, kirándultunk, s néha (értékesítve német földről hozott tudásomat) söröztünk amúgy igazán! Csak egy hozott ki sodromból, – pedig ez gyakran megesezt, – ha az én bányász barátaim bányászati dolgokról beszélgettek, műhez én valóban annyit sem értettem, mint hajdú a harangöntéshez. Foncza, cristáj, vastagsák, rádeléercz, stufa, stomparól beszéltek, – majd egyik elmondotta, hogy a kutyán ült akkor, – hogy létében hajtottak akkor, – de aztán megütötték az érczet! Na hát értse mind ezt meg, aki nem bányász. Azt nem kívánhattam meg, hogy egy bányász városban ne beszéljünk bányász dolgokról, bányász nyelven. Másképp kell tehát segíteni a dolgon, meg kell a bányászat-ral ismerkednem, s meg kell érteni, a mit beszélnek.”

Ezután elmondja, hogy egy ismerős bányamester javaslatára egy hónapig minden nap a mesterrel járta a bányát, ismerkedett a bánya életével, s ehhez csináltatott magának bányász-ruhát. Egy festegető ismerőse lefeste ezen ruhában, de a kép nem tetszett neki, és ezért feldobatta a padlásra. Mikor előkerült, már közelebb volt a bányászathoz úgy is mint egyesületünk elnöke, de volt egy más kötődése is, mert az 1891-ben megalakuló Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat – amit röviden MÁK Rt.-nek ismertek a szakmabeliek – szintén megválasztotta a részvénytársaság elnökének.

Kis elbeszélését azzal fejezte be, hogy a képet valaki megtalálta s megmutatta édesanyjának, aki „nem kutatta, mily ruha van az alakon, ki csak azt látta, hogy az ő fiának a képe az: megmentette az a megsemmisítéstől. Pár év múlva szobájában láttam a falon függni és nem mertem azt onnan levétni, a mit az anyai szeretet tett oda, habár most is mindég szegyenkezve néztem e festményt. Így lettem én legelőször bányász, míg később mint kőszén-bányatársulati elnök és még később, mint az Orsz. Magy. Bány. és Koh. Egyesület elnöke jutottam a bányászok általam valóban nagyrabecsült kötelékébe.”

Irodalmi tevékenységének egy olyan nyomára akadtam, hogy az 1900-as évek elején szaklapunkban többször megjelent egy felhívás, mely szerint: „Egyesületünk elnöke, Teleki Géza gróf a bányász életre vonatkozóan mondákat, a bányák történetét, a bányászt jellemző epizódokat és adomákat, a bányászok életét és lelkivilágát jellemző leírásokat, mondásokat, hagyományokat, bányászbabonákat stb. gyűjt. Felkérjük egyesületi tagjainkat, hogy elnökünk ezen a bányász néprajzát alkotandó munkájához adatokat gyűjteni szíveskedjenek. Az erre vonatkozó közleményeket kérjük vagy közvetlenül az

elnök úr címére Fehérszékre, vagy a Bányászati és Kohászati Lapok szerkesztőségének beküldeni.” Hogy ennek a felhívásnak mi lett az eredménye, arról sajnos nem tudok beszámolni.

Az 1900-as évek elején kezdett visszavonulni a gyakoribb szerepléstől, de nem felejthetjük el neki, hogy egyesületünket és a Magyar Történeti Társulatot haláláig szolgálta. 1904-ben lemondott a Fehér Kereszt Gyermekvédelmi Egyesület elnökségéről, s akkor nyugodtabb körülményeket keresendően visszavonult Fehérszékre, ahol birtokai voltak. Egyesületünk lapjában majd minden évben jelent meg tagnévsor, természetesen elől a tisztségviselőkkel, amely alapján Teleki Géza 1903-ig Budapest mellett Pribékfalván is tartózkodott, ezután viszont pesti lakcíme mellett Fehérszék szerepel, mint lakhely. (Mindkét település Teleki-birtokon volt Máramaros megyében.)

Halálát végül is súlyos vesebaja okozta, 1913 szeptemberében a Vörös Kereszt Egyesület budai Erzsébet Kórházában műtéttel próbálták rajta segíteni. Ez időben került sor szeptember 20-22. között egyesületünk közgyűlésére Budapesten, melyen már nem tudott részt venni. A közgyűlés résztvevői a kórházba elküldtek egy üdvözlő táviratot, mely így szólt:

„Teleki Géza gróf elnök úr ő nagyméltóságának

Nagyméltóságod súlyos betegségéről nagy szomorúsággal értesülve, hódolatunk, tiszteletteljes szeretetünk és ragaszkodásunk legőszintébb kifejezése mellett mielőbbi teljes felgyógyulást, tartós egészséget és hosszú életet kívánunk.

Az OMBKE ez évi közgyűlésén összegyűlt és szeretettel tisztelt elnökünk távollétét fájdalmasan érző összes egyesületi tagok.”

Amelyet még meg tudott köszönni, hogy:

„Bányász-Kohász Egylet

Hálás köszönet jókívánásaitokért. Jó szerencsét!

Teleki Géza”

Lapunkban így emlékeznek erre: „Szinte megdöbben ez utolsó Jó szerencsét! Komorabban talán nem hangzott e bányászüdvözlés soha!”

1913. szeptember 27-én délelőtt bekövetkezett elhunytáról természetesen megemlékeztek azon további egyletek, melyek működését sok éven át segítette, irányította. További emlékezéseket nem akartam idézni, lapunk is elérhető a mai korban az interneten.

1913. szeptember 28-án vettek tőle végső búcsút elődeink a budapesti Kerepesi úti temetőben.

Emlékét a Tatabányai III. sz. lejtakna sokáig őrizte, melyet 1900 körül róla neveztek el. Ezen aknából – a 8-14 m vastag telepből – egyébként 1898-1934 között mintegy 5 millió tonna szenet termeltek ki.

FORRÁSOK

- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái; – „gróf Teleki Géza”
Vasárnapi Újság 1889. évi 13. szám (március 31.), 205. oldal
Bányászati és Kohászati Lapok; 1902. évi január 1-jei 1. szám: 14-15. oldal
Vasárnapi Újság 1904. évi 1. szám (január 3.) 11. oldal
Bányászati és Kohászati Lapok; 1904. május 15-i 10. szám, 711. old.
Bányászati és Kohászati Lapok; 1913. október 1-jei 19. szám: 385-387. oldal;
Nők Lapja; 2013. április 30., 76-78. oldal.